

שיחות עם חיים לנסקי

מאת י. בך'מש

(סוף מגילון יום ר' שעבר)

יכולתי לעמוד בניסיון... והתמתי. זה סוד הודאתי — שאין בה לא אמת ולא ממש, — כפי שקל מאד יהיה להור' כיה, אם יובא התיק שלי לדיון מח' דש...

...ומבקש אני ממך, אלקסיי מקסיי מוביטש, כמשורר עברי וכאדם חף ממשע להתערב בענין ולהמליץ לפני נתובע הכללי שיבחון את עניני סח' דש'... וכו' וכו'.

ברטס ובהתרגשות קרא לפני חיים לנסקי את נוסח מכתבו, וככלותו, הת' בוגן רגע — באותה דרך שהיה מכיס כשהיה מבקש את דעתי על שיר חדש שלו:

מה בעיניך? אם אשלה — יעזר? יש טעם לשלוח מכתב שכזה? לא היה לי העז להגיד לו, שסי' פויי הצלחה של מכתב כזה קטנים מאד, לא אמרתי לו אפילו, שכפי ידיעת הענינים שהיתה לי — אין אפילו תקה שמכתב כזה יגיע לעת כזאת (ז"א במצב שנוצר את רצח קירוב והיוזק הלחץ מצד הג.ק.ו.ד.)

אל האיש שלו נועדה אגרתו ולא הבעתי אפילו את השתוממותי לדבר שאמצעי הכפיה — כשלילת נייר ועפרון* — הספיק כדי לשבור את התנגדותו של הנאשם ולהכריח אותו לחתום על דב' רי עלילה...

שתיקתי גמשה לא יחר מהרף-עין — אך אין זאת כי אם ניהש לנסקי את מחשבותי:

...אתה הושב בדאי, שזה מעט לש' לול נייר ועפרון? — שאל בתמימות, — „אין אתה סבין לנפש המשורר! ברגעים ההם הייתי ברצון נותן את חיי ממש בעד האפשרות לכתוב את שירי — ומה ערך החימה זו שדרשו ממני תחת זה...“

ולנסקי התחיל מדקלם כמה מהשיר רים שכתב אז, בתחילת 1935, במאסר קראסטי אשר בלנינגרד.

יחד עם רכבות אחרים התחיל סח' כה לתשובה מאת המוסדות הנבועים (או אולי מגורקי עצמו?) לערעורו המיוחד במינו, ימי הקיץ נטו לקצם. פני לנסקי נשזפו בשמש הלוהטת (באותו קיץ לא היו כמעט גשמים, נחיים לנסקי היה יוצא לעבודה יום יום, מהבוקר עד הערב היה עמל בבנין בית-החרושת ובהפסקות היה כותב את שיריו...). והי את חיי הפנימיים הע' שירים. מצב-הרוח של יאוש, שהת' גבר בסביבתו, כאילו לא נגע בו. (סוף בעמ' 6)

* צריך להגיד, שזו לא היתה מל' דה מיוחדת נגדו; הלא כחוק ובדרך כלל היו שוללים מאת כל האסירים בזמן החקירה מכשירי כתיבה ומספ' חים בקפדנות רבה, שלא תיפגע דב' ראה זו.

גם מסקדינו של לנסקי, שנאסר בשנת 1934 ונידון שלא בפניו למאסר במחנה במשך 5 שנים על „פעולה קונ' טררבוולוציונית“ (ק.ר.צ.), ניתן לער' עור — חיים היה בטוח שיש אפילו סיכויים לביטולו, אם יגיש ערעור.

וערב אתר בקיץ 1935 הוא ביקש ממני לסוד „אליז“ (כלומר: לגשת אל מיטתו) ובידו הפעם לא חרוזי שיר חדש אלא כמה גליונות-נייר כתובים רוסיים: נוסח „ערעור“, המשורר הת' לים, שצעד נכון יהיה מצדו לבקש סיוע „מן הצד“ — והוא החליט לפנות לא לצ"ק ולא לתובע העליון, אלא לכתוב את ערעורו בצורת מכתב לא-לקסיי מקסימוביטש גורקי.

וזה היה תוכן המכתב — כפי שנוד' רתו הדברים בזכרוני כמעט מלה במ' לה:

...פונה אני אליך — כתב חיים לנ' סקי לאלקסיי מקסימוביטש גורקי — „כמשורר המוקיר את כתביך ואת הרוח ההומנית הפועמת בהם. משורר אני — ופשעי היחירי שבגללל נא' סרתי ונשפטתי לעונש של מחנה במ' שך 5 שנים וזא שכותב אני בשפה העברית, בשפת התנ"ך ובשפתו של אותו ביאליק, שכינית אותו בנאומך בועידת הסופרים הראשונה* — משורר כמעט נייאלי המלצת על תרגום שיר ריו לרוסיית“.

...נשפטתי שלא בפני — ממשין לנסקי — וישום אשמה לא הוכחה לי — כי לא עשיתי שום דבר אשר יכול היה במישורין או בעקיפין לה' זיק לעניני המדינה. פסק-הדין נגדי אינו צודק ואיננו מעיד על עובדות כל-שהן, ואני הושב שהוא ראוי להת' בטל“...

...אולם תשאל אולי, אלקסיי מק' סימוביטש, אם יראו לך את התיקיי שלי, למה חתמתי על כל מיני דברים נגד עצמי, הודיתי על פשעים שלא היו ולא נבראו, הסכמתי להגדרות-מע' שי באופן כזה — כפי שרצה החוקר שלי? כן, נכון: חתמתי, הודיתי, הס' כמתי וזו הסיבה! משורר אני ואינני יכול להתקיים בלי לבטא את רגשותי ורעיונותי. שללו ממני כל אפשרות של כתיבה... החזיקוני בבדידות במשך זמן רב ולא יכולתי להתנגד לשטף השיר' דה המתעורר בי, ההולם בקרבי. בקר' צוק: נחוץ היה לי לקבל פיסת-נייר ועפרון... הבטיחו לתת לי נייר ועפי' רון, אם אחתום על הפרוטוקול כפי שהוצע לי... סירבתי, סירבתי, עד שלא

* ועידה זו שהמרצה הראשי בה היה מ. גורקי נערכה במוסקבה בשנת 1934. את הדברים המובאים ע"י ח. ל. אמר גורקי בנאום הצעילה שלו. * «дело».

יתר על כן: מסירותו לעבודה הק' שה (אשר בשים לב למנת-האוכל המ' צומצמת דרשה התאמצות יתירה) לא נתנה לו אפשרות לפנות לדברים צד' דיים, וברגעיו החששיים היה מספיק רק לקרוא, לשוחח עם חברי-ידידיו, והעיקר — לכתוב שירים.

כן: לכתוב שירים. יתר ניסן: לא יכול שלא לכתוב. לא-פעם היינו דו' אים את לנסקי עומד עם המעדר ליד תעלה שחפר' ועובד במסירות-נפש סמש, וורק ואפן אדמה אחרי חוסן, עד שלא שמע את קול ראשי-תקבוצה המכריז על הפסקה. וכשהיו ניגשים אליו ומציעים לו להספיק גם הוא — היה מחייך כילד שנתפס במעשי שו' כבות ומצטדק:

...רק עכשיו גמרתי את הבית השני של שירי, או „הנה, אילו הנחתם לי, הייתי גומר עוד כמה חרוזים...“ מתוך סקרנות היו חבריו שואלים אותו, מה אורך השירים שהוא כותב במסיכות אלה, והוא היה משתדל לבר' אר ולתרגם את חרוזיו לרוסיית. אולם בהנאה מיוחדת היה ניגש אלי בכל מקרה שהצליח לגמור איזה שיר חדש וקורא לפני את אשר הספיק לכתוב.

...מה בעיניך? מה טיב החרוזים הא' לה? מה דעתך על זה? — היה שואל כל פעם והיה תולה בי עינים ברגשות וסקרניות, כדי לחפור את הרושם שעשתה עלי יצירתו. את כל מה שכתב — האץ מן הדברים שמאיון סיבה היה חושב לבלתי-מוצלחים או לבלתי-ראויים לעיבוד נוסף — היה לנסקי מועיד לדפוס. הוא האמין כי הדברים יגיעו סוף סוף לדפוס, למי רות הדרך המסובכת שהיו צריכים לעבור: מהמחנה אל אשתו בלנינגרד — משם לאחותו בתל-אביב — ומשם לאחת המערכות בתל-אביב — התווס' פת הספרותית של „דבר“, ליום ה„מאזנים“, „כתובים“ או שבווען אתר, או לאחד המשוררים שהיה קשור עמ' הם לפני מאסרו: למדן, שלונסקי או מישהו אחר.

שירים אלה — עד כמה שאני יכול לזכרם עתה, כעבור כמה עשרות שנים — היו בחינת „מוצט המחזיק את המרובה“: ביטוי קצר ומרוכז של מחשבות ורגשות, ציורי הלומוות ותמו' גות מופשטות בלבוש מצלצל של מלים השאובות מנבכי הלשון, הפליא אותי ביותר, עד כמה היה היתה לשון זו בפי אדם אשר אף פעם לא השתמש בה בחייו היום-יומיים, שאף פעם לא היה בסביבה המדברת עברית, וששאב את ידיעותיו העבריות מתוך ספרים ועתונים, מתוך אינטואיציה מפליאה שהייתה דוחה את הדברים הורים לרוח השפה ומקרבת את היסודות שהיה נצ' רך להם לביטוי הגיונותי.

לעתים רחוקות היה מציץ בחפזן לתוך חדר, מתקרב למיטתי ושואל בחטיפה: „האם במלה זו משתמשים בארץ? ומה משמעה המדויק? וכש' הייתי מבאר לו או משתדל להיזכר בתנאים בהם שמעתי מלה זו — היה מוחק דבר-מה במחברתו או להישך — סניו היו מחבהרים והיה זורק בקול עליו: „נכון דייקת! חשתי, שזהו שימושה ומשמעה הנכון של המלה“ תוכן שירי היה על פי רוב רחוק מאוד מהמציאות של המחנה, מהסבי' בה — אי על פי שהייתה משקפת את מצב רוחו של המשורר ואת רשמיו. אין אני יודע כמה מהדברים ששלח אז למרחקים הגיעו לדפוס, והושש אני שחלק גדול מהם הלך לאיבוד. זוכר אני, שלנסקי קרא לפני תרגומים אחר' דים ימים מאד מלרמונטוב ומאלכסיי טולסטוי (משורר רוסי מסוף המאה התשע-עשרה) אך אין אני יודע, אם הובאו לדפוס.

רק במקרים אחרים היה לנסקי — מתוך התרשמות עמוקה — כותב שיר רים „מענינא דיומא“, מתוך הרוי שבמחנה. מקרה אחד זכור לי: בהת' רגשות רבת חור מהעבודה וסיפ' לי על מקרה שקרה בזמן חמירת יסודות עמוקים לאחד הבנינים. (הדבר היה בקיץ, בשעה שהחופרים היו מגיעים למטה מ.הקפאון הנצתי*, אל השכ' בות העמוקות של הקרקע). המפעלים מצאו עצמות פסוסה — השיל הקדמון, וצדיעו על הדב' לרשויות המקומיות, באה ועדה שסילקה את העצמות לצר' כי הקירה, והפעלים המשיכו בעבר' דתם. על מקרה זה כתב לנסקי כמה חרוזים חריטים: הוא ראה בעצמות בשורה מהעבר, בשורה בת אלפי' שנים, ונמר במרידות בתארו את פני המפעלים, שלא שמו לב לבשורה זו והתעמק בארוחת הצהרים הדלה, מתוך היפושים, האין במרק שלהם כמה עצמות שיעשוו טעים ובריא יותר מאשר המים המוגשים להם מר' גיל.

זמן רב היה חיים לנסקי שואל למדל תעצמות ששימשו נושא לשירו הקטן...

* בילטוס אהו את האסירים: לפי ידי' עות שהגיעו למחנה (מומן לזמן היו ידיעות שכאלה מגיעות אי משם, וכי שלא היו מגיעות — הרי היו האסיר רים בודים אותן לעצמם, אי-אפשר לחיות בלי שמתן תקנה!) — ניתנה הוראה לברוק מחדש את תיקיהם של אלה שנידונו על ידי „המועצה המיר' חרת“ (בית-משפט אדמיניסטרטיבי החורף את דימו שלא בנוכחות הנא' שם) ויש „שעת כושר“ לחלונת. בכל עברי הצריף היו האסירים יושבים על המיטות וליד השולחנות וכתבים תלר' גות ובקשות, הרוב הגדול של זאסיר רים חשב עצמו חף ממשע והיה דורש את ביטול פסק-הדין.

* вечная мерзота.

חיים לנסקי

(סוף מעמ' 5)

הסתיו היה קצר ובתחילת נובמבר התחילו לרדת השלגים, ומיד אח"כ בא גל של קור סיבירי, שהגיע עד 40 מעלות מתחת לאפס. גם לנסקי קיבל מגפי חורף ומעיל צמר-גפן והת' כונן לחדשי החורף הקשים.

התשובה לא באה ומהערוותי של לנסקי ברור היה שגם לא קיזה לה. מה שעניין אותו ביותר היה, כיצד לש" לות את שיריו שיידפסו; איך להודיע לקוראיו באיזה מצב הוא כותב אותם. באחד הימים נודע לו (כנראה ע"י מכתב מאשתו) כי אָמנם כמה מהשרים הגיעו למטרתם. מאושר וטוב-לב היה ביום ההוא.

נפרדתי מלנסקי בתחילת דצמבר 1935. ת.א.טאפ" (משלוח האסירים) הובל לשערי המחנה באשמורת הברקר, ולנסקי, שעמד אותה שעה עם ה"בריגאדה" שלו לצאת לעבודה, הגיף את יד לעבר שלנו.

לפני מונח ספר, שיצא לפני שנים אחדות: „הענף הגדוע". חיים לנסקי לא נשכח — שיריו נשמרו והערלח המוציא לאור עדות היא ליחס של הרקיה ואהבה שלה זכה האדם והמשורר בשפה שלה הקדיש את כל נשמתו וב" ארץ שהתגעגע עליה כל ימיו. מה שכתוב בספר על חייו של המשורר — מתאים לסיפוריו, כפי שאני זוכר אר" תם. אולי היה אפשר להוסיף עוד כמה פרטים, גם באשר לחייו הקוד" מים, וגם באשר לזמן אשר בילינו יחד במחנה.

האם חי עוד חיים לנסקי? יש עובד" דות המוכיחות, שאנשים שהיו נעל" מים עשרות בשנים ושהכריוו עליהם לא אחת כעל מתים, נמצאו בכלי זאת חיים. כל עוד אין הוכחה מוח" לסת בנוגע לזמן ולמסיבות של מות האיש — אין להסיח את הדעת מה" השערה, שהוא נמצא עוד בחיים.

מצד שני יש נימוק אחד הסותר את ההשערה הזאת: לו נמצא איש כמו חיים לנסקי בחיים, היו מוצא בהכרח — בפרט בשנים האחרונות, לאחר מר" תו של סטאלין — איו אפשרות להר" דיע על כך. אם נשאר בחיים — הרי צריך היה להיות כיום כבן 52, ואי אפשר לתאר שחדל ליצור, לכתוב ולשאוף לפרסום שיריו...

במקרה שנכונה ההשערה, שחיים לנסקי עודנו חי — אולי יגיעו אליו הדברים האלה — דרישת-שלום מידיד ומוקיר, ואם כבר איננו — יהא זה ציון לגפס משורר גדול ואדם יקר ונחמד.